

TÜRK TARİHİNİN BIBLİYOGRAFYA KAYNAKLARI

M. TÜRKER ACAROĞLU

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü

Paris (Sorbonne) Üniversitesi Kütüphanesi uzmanlarından biri olan Mlle Louise-Noëlle MALCLES, bundan iki yıl önce, bütün bibliyografların, kütüphanecilerin, dokümantalistlerin, haklı olarak, ilgisini çeken büyük bir eser vücuda getirdi : “*Les Sources du travail bibliographique*”*. Paris Millî Kütüphanesi Genel Müdürü B. Julien CAIN de buna güzel bir önsöz yazdı. Bu ciddî ve ilmî eserin müellifi, genel bibliyografya alanında pek tanınmış bir Fransız bibliyografya profesörüdür. 1932 yılından zamanımıza kadar Paris’te yüksek kütüphanecilik ve dokümantasyon okullarında genel ve özel bibliyografya dersleri okutmakta, gene o tarihte Fransa’da ilk defa olarak Sorbonne Kütüphanesinde kurduğu bir Bibliyografya Salonunun bugün dahi başında bulunmaktadır. Onun yetiştirdiği kütüphanecilerle dokümantalistlerden bâzısı, daha sonraları, bibliyografya ve dokümantasyon alanlarında gerçek birer uzman olmuşlardır. 1950-1952 yıllarında kendisini Paris’te yakından tanımakla bibliyografya alanındaki derin bilgi ve ihtisasına hayran kaldığım sayın hocamın beş ciltlik eserinin ilk üç cildi yayımlanmıştır. Maruf bibliyografya profesörü aslen İstanbul’da doğmuş olduğundan Türkiye ve Türklerle karşı esasen çok ilgili olmakla birlikte, sırf bu eserini tamamlayabilmek maksadiyle, 1952’de UNESCO’nun teknik yardım programı çerçevesi içinde Ankara Millî Kütüphanesinde bir Türk Millî Bibliyografya Enstitüsü kurmak üzere yurdumuza gelmesi için yapılan cazip teklifi reddetmek zorunda kalmıştı**. Mlle MALCLES’in okul

* MALCLES, L[ouise]-N[oëlle] :—*Les Sources du travail bibliographique*. Préface de Julien CAIN, . . . Tome I : Bibliographies générales. Tome II : Bibliographies spécialisées.—Genève, E. Droz; Lille, Giard, 1950-1952. 2 tomes en 3 volumes in-8°, XVI-364+IX-954 p.

** Bilindiği gibi, bu vazife için 1952 martında, onun yerine Türkiye’ye gönderilen Paris Millî Kütüphanesi kütüphanecilerinden, Milletlerarası Yayımlar Mübadelesi Servisi Şefi Bay F. Raux 1954 martına kadar Ankara’da kalmıştır.

derslerini, meslek hayatını, ilmî çalışmalarını Paris'te tam iki yıl yakından takibetmiş biri sıfatıyla çok mühim olan bu eserinin Türkiye, hassaten Türk tarihi bölümü üzerinde durmak isteriz.

1950'den beri Cenevre'de E. Droz kitabevince yayımlanmakta olan eserin birinci cildinde Türk genel bibliyografyalarından kısaca bahis vardı. 1952'de çıkan ikinci ve üçüncü ciltleri beşerî yahut mânevî bilimlerin özel (spécialisé) bibliyografyalarına ayrılmıştır. Bu son cildin 800.-808. sayfaları Türk tarihi, dili ve edebiyatının özel bibliyografyalarından söz açmaktadır. Aslında, Paris Yaşayan Doğu Dilleri ve Yüksek Kütüphanecilik okullarını bitirmiş olan Mlle Etcheberrigaray'nin hazırladığı, Doğu Dilleri Millî Okulunda Türk Dili ve Edebiyatı Profesörü B. Bazin ile aynı okulda Türk Tetkikleri Merkezi Sekreteri B. Ali Topçubaşı'nın gözden geçirdikleri, şu satırları yazanın da Paris'te kaldığı müddetçe elinden geldiği ölçüde tamamlamağa çalıştığı bu bölüm, bir "Introduction bibliographique" ile başlar.

Bu "bibliyografik giriş" bölümünde, ilkin, Ankara Millî Kütüphanesi Müdürü B. Adnan ÖTÜKEN'in birinci derecede önemli olan "Bibliyotekçinin elkitabı" (Ankara, Millî Eğitim Vekâleti, 1947-48, 2 cilt) tavsiye edilmektedir. Birinci cildi kütüphanecilikten, ikincisi bibliyografyadan söz açan bu eserin şu son cildinin XI. bölümü Türk bibliyografyasına tahsis edilmiştir. 433.-445. sayfalarda Türk tarihiyle ilgili bibliyografyalardan bahsedilir. Mlle MALCLES, Türk tarihinin Türkiye'de 1948 yılına kadar yayımlanmış olan bibliyografyalarını oradan eserine alır :

KURAT (Akdes Nimet) :—*Ortazaman tarihi için kısa bir bibliyografya.*—İstanbul, 1934. VIII-72 s.

Tarih öğrencileri için tarihî bir bibliyografya kılavuzu. Ortazaman Türk tarihi. Ortazaman garp, Bizans, umumi Slav ve şarki Avrupa. Kütüphaneler.

MANSEL (Arif Müfid) :—*Türkiye'nin arkeoloji, epigrafi ve tarihî coğrafyası için bibliyografya.*—Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1948. XVI-616 s.

Yunanistan, Türkiye, Anadolu, İstanbul ve Trakya'nın arkeolojik, epigrafik, tarihî-coğrafi bibliyografyası.

MELZIG (Herbert) :—*Atatürk bibliyografyası.*—[Ankara], 1941. 143 s. Ebedî Şef Atatürk'ün hayatı, İstiklâl Savaşı ve Türk inkılabı için ilmî rehber. Eserlerin çoğu, batı ülkelerinde yayımlanmış

olanlardır. Eser başlıkları dört dilde verilmiştir : türkçe, almanca, fransızca, ingilizce.

UNAT (Faik Reşit) ve GERÇEK (Selim Nüzhet) :—*Tanzimat devri için bir bibliyografya.*—(In : *Tanzimat.* 1940.)

Bu araştırmada 230 eserin adı geçer.

ELDEM (Halil Edhem) :—*İslâmi nüvizmatik için bir bibliyografya tecrübesi.*—Ankara, 1933. 64 s.

Çok değerli bir eser. Aynı müellif “Tarih-i Osmani Encümeni mecmuası”nın 1911-1926 yıllarına ait indeksini (Fihrist-i umumi) adıyla yayımlamıştır. Selçuk, Osmanlı, Anadolu beylikleri tarihi üzerine 249 makalenin adı geçer.

ACAROĞLU (M. Türker) :—*Türkleri alâkadar eden Bulgar neşriyatından bir bibliyografya denemesi.*—(In: *Ülkü*, Ankara, nisan ve haziran 1941.) Bulgaristan’da bulgarca yayımlanmış olup Türkiye ve Türkleri ilgilendiren 150 eserin bibliyografyası. Sofya Üniversitesinin çeşitli fakülteleriyle Sofya Serbest Üniversitesi ve Bulgar Bilim Akademyası neşriyatından özetler.

“B. ÖTÜKEN daha sonra coğrafya, tıp tarihi, hukuk, ekonomi, fen ve tekniklere ait Türk bibliyografyalarına geçmekte, biyo-bibliyografyalara mühim bir bölüm tahsis etmektedir. Bunlar arasında S. H. SAYMAN’ın büyük Türk tarihçisi ve şarkiyatçısı F. Köprülü (ki 1913-34 devresi için 288 isim veriyor) ve F. KINAL’ın H. E. Eldem (ki 1947’de 62 isim veriyor) hakkındaki bibliyografyaları var. Türk profesörleri, yazarları, şairleri ve romancılarını ilgilendiren daha birçok bibliyografyalar bunları takibetmektedir.— XI. bölüm, Türk periyodiklerinin bibliyografyalarıyla sona eriyor. Bunların en yenisi, Basın [-Yayın ve Turizm] Genel Müdürlüğüne yayımlanan F. F. TULBENTÇİ, S. İSKİT ve N. TEZEL tarafından tertiplenmiş olup 1940-1945 yıllarında çıkmış 5 ciltten ibarettir ; bugün Türkiye’de çıkan bütün periyodikleri, dergi ve gazeteleri inceden inceye anlatır”.

+ Mlle MALCLES “Türkolojiye giriş” bahsinde şu eserleri zikretmektedir :

Encyclopédie de l’Islam. Bak : Türks, Hasan-Âli YÜCEL’in hazırladığı madde, fransica basımının IV. cildi (1934), ss. 947-1024.—O. RESCHER’in almanca tercümesi : *Ein Gesamtüberblick über die türkische Literatur.*—İstanbul, 1941.

Türkische Bibliothek. Hrg. von Georg JACOB und Rudolf TSCHUDI.—Leipzig, 1902-1929. 26 cilt.

- OHSSON (Ignace Mouradja d') :—*Tableau général de l'Empire ottoman.*—Paris, 1788-1824. 7 cilt.
- MELZIG (H.) :—*Yeni Türkiye'nin siyasi bibliyografyası.* (Atatürk bibliyografyası) 2. basım —İstanbul, 1944. 223 s.
- BIRGE (John Kingsley) :—*A Guide to Turkish area study.*—Washington, American Council of learned societies, 1949. XII-240 s.
- Son tarafta müellif adlarına göre bir "Bibliography" ile Türk tarihinin -şecere cetveliyle birlikte- bir "Chronology"si vardır.

***

Asıl Türk tarihine gelince, Mlle MALCLES bu bölümü : Türk halklarının ilzaman tarihi, Arap fütuhâtı, Osmanlı imparatorluğu, Genel tarih, İnhitat devri, Muasır devir, Kaynaklar-vekeyinâmeler, Bibliyografyalar, Dergiler gibi tâli bölmelere ayırmıştır.

+ Türk halklarının ilk devirler tarihi hakkında fransızca yazılan başlıca eserler şunlardır :

- DENY (Jean) :—*L'Expansion des Turcs en Asie.*—Basıldığı yer belli değil, 1939.—("En terre d'Islam" dergisinden ayrı basım, 1939, ss. 191-215.)
- BARTHOLD (W.) :—*Histoire des Turcs d'Asie centrale.* Fransızcaya nakleden : Mme M. Donskis.—Paris, Maisonneuve, 1945. 203 s., harta, şecere cetveli.—(Initiation à l'Islam. Collection publ. sous le patron. de l'Institut d'Etudes islamiques de l'Université de Paris, III.)
- PELLIOT (Paul) :—*La Haute-Asie.*—Paris, Goudard, 1931. 37 s., şekil, plânş.
- GROUSSET (René) :—*L'Empire des steppes.* Attila, Gengis-Khan, Tamerlan.—Paris, Payot, 1939. 369 s., şekil.—(Bibliothèque historique.)
- GRENARD (Fernand) :—*Grandeur et décadence de l'Asie. L'Avènement de l'Europe.*—Paris, Colin, 1939. 222 s.
- + Arap fütuhâtı için ingilizce iki eser :
- GIBB (Hamilton A. R.) :—*The Arab conquests in Central Asia.*—London, Roy. Asiatic Soc., 1923. VIII-102 s. Bibliyogr. ss. 100-102.
- BARTHOLD (W.) :—*Turkestan down to the Mongol invasion.* 2d ed. translated from the original Russian and, revised by author, with the assistance of H. A. R. GIBB.—London, Luzac, 2. basım 1928. XX-514 s., harta.—("E. J. W. Gibb memorial" series, new series V.)

+ Osmanlı imparatorluğunun kuruluşuna dair ingilizce, fransızca ve türkçe bazı mühim eserler :

GIBBONS (Herbert Adams) :—*The Fondation of the Ottoman Empire. A History of the Osmanlis up to the death of Bayezid I (1300-1403).*—Oxford, Clarendon Pr., 1916. 379 s., 1 tarihî harta. Bibliyogr. ss. 319-368.

WITTEK (P.) :—*The Rise of the Ottoman Empire.*—London, Luzac, 1938. 54 s.—(Royal Asiatic Society monogr., cilt 23.)

KÖPRÜLÜ (Mehmed Fuad) :—*Les Origines de l'Empire Ottoman* Préface de Sébastien Charléty.—Paris, Boccard, 1935. 146 s.—(Etudes orientales publiées par l'Institut français d'Archéologie d'Istanbul, III.)

KÖPRÜLÜ (M. F.) :—*Osmanlı imparatorluğunun etnik menşei meseleleri.*—(In : *Belleten*, No. 28, Ankara, 1943, ss. 219-312, metin dışı 1 harta.)

+ Osmanlı-Türk genel tarihine ait belli-başlı kaynaklar şunlardır :

HAMMER - PURGSTALL (Joseph von) :—*Histoire de l'Empire ottoman, depuis son origine jusqu'à nos jours.* Almancadan çeviren : J. J. Hellert. Accompagné d'un atlas comparé de l'Empire ottoman contenant 21 cartes et 15 plans de bataille.—Paris, Bellizard, 1835-1843. 18 cilt. Almanca basımı 1827-35, 10 cilt.

HAMMER - PURGSTALL (J. von) :—*Histoire de l'Empire ottoman, depuis son origine jusqu'à nos jours.* 2. basımından almancadan çeviren : M. Dochez.—Paris, Parent-Desbarres, 1840—1844. 3 cilt ; 516, 603 ve 672 s.

IORGA (Neculai) :—*Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen* (1912 yılına kadar).—Gotha, Perthes, 1908-1913. 5 cilt.—(Allgemeine Staatengeschichte, I. Geschichte der europäischen Staaten, 37.)

ZINKEISEN (Johann Wilhelm) :—*Geschichte des Osmanisches Reiches in Europa* (1812 yılına kadar).—Hamburg, Gotha, 1840-1863. 7 cilt.

JOUANNIN (Joseph M.) et VAN GAVER (Jules) :—*Turquie.*—Paris, Firmin-Didot, 1853. 464 s.—(Coll. de l'Univers, cilt 9.)

LA JONQUIÈRE (Vte A. de) :—*Histoire de l'Empire ottoman, depuis les origines jusqu'au Traité de Berlin.*—Paris, Hachette, 1881. 670 s., 4 harta, bibliyogr.—(Histoire universelle de V. Duruy.)

- LAMOUCHE (albay Léon) :—*Histoire de la Turquie*, depuis les origines jusqu'à nos jours. Préf. de René Pinon.—Paris, Payot, 1934. 427 s., şkil.—(Bibliothèque historique.)
- EVERSLEY (George) :—*The Turkish Empire from 1288 to 1914. . . and from 1914 to 1922*, by Sir Valentine CHIROL. 2. basım.—London, Unwin, 1923. 456 s.
- MILLER (William) :—*Ottoman Empire and its successors (1801-1927)*. Being a rev. and enlarged of the Ottoman Empire, 1801-1913. 4th ed.—Cambridge, Macmillan, 1936. XVI-644 s., harta.—(Cambridge historical series.)
- TOGAN (Zeki Velidî) :—*Umumi Türk tarihine giriş*, Zeki Velidî Togan tarafından.—İstanbul, İ. Akgün matbaası, 1946. XVI-487 s., notlar, indeks.
 “Umumi Türk tarihi” adlı 9 ciltlik bir eserin başlangıcı.
 + İnhitat devri için tavsiyeye değer başlıca eserler şunlardır (Şark Meselesi de dahil) :
- PINON (René) :—*L'Europe et la Jeune Turquie*. Les Aspects nouveaux de la Question d'Orient.—Paris, Perrin, 1911. XVI-500 s.—(Extraits de la Rev. des Deux Mondes, septembre 1908-juin 1911.)
- DRIAULT (Edouard) :—*La Question d'Orient depuis ses origines jusqu'à la paix de Sèvres*, 1920.—Paris, Alcan, 1921. XV-479 s. 8. basım.
- ANCEL (Jacques) :—*Manuel historique de la Question d'Orient*, 1792-1930.—Paris, Delagrave, 1930. 4. basım. 326 s., 1 harta.—(Bibliothèque d'histoire et de politique.)
- DRIAULT (Ed.) :—*La Question d'Orient, 1918-1937, la paix de la Méditerranée*.—Paris, Alcan, 1938. XVI-538 s.—(Bibl. d'hist. contemp.)
- WALTZ (Pierre) :—*La Question d'Orient dans l'antiquité*.—Paris, Payot, 1942. 368 s.—(Bibl. histor.)
- GROUSSET (René) :—*L'Empire du Levant*. Histoire de la Question d'Orient. Gözden geçirilmiş yeni basım.—Paris, Payot, 1949. 648 s., harta.—(Bibl. histor.)
 İsa'dan önce V. yüzyıldan 1453 tarihine kadar.
- MARIOTT (John Arth.) :—*The Eastern Question*. An historical study in European diplomacy. 4. basım.—Oxford, Clarendon Pr., 1940. IX-603 s., 2 harta.
- GORIAİNOV (Serge) :—*La Question d'Orient à la veille du Traité de Berlin (1870-76)*. D'après les Archives russes, avec une introd. et des

- notes par Boris NOLDE.—Paris, Inst. d'études slaves, 1948. 254 s.—(Coll. hist. de l'Inst. d'études slaves.)
- BENGESCO (Georges) :—*Essai d'une notice bibliographique sur la Question d'Orient*. Orient européen 1821-1897.—Bruxelles, Lacombe, 1897. XIII-329 s.
- DRIAULT (Ed.) :—*La Question d'Orient*. Revue bibliographique.—(In : *Revue de synthèse historique*, 1908, ss. 328-353.)
- YOVANOVITCH (Voyslav) :—*An English bibliography on the Near Eastern Question*, 1481-1906.—Belgrade, 1909. 111 s.
+ Muasır tarihimiz hakkında Mlle MALCLES'in işaret ettiği birkaç kaynak :
- DENY (Jean) et MARCHAND (René) :—*Petit manuel de la Turquie nouvelle*. Préface de Albert SARRAUT.—Paris, Haumont, 1934. 320 s., harta.—(Collection Monzie.)
- CLERGET (Marcel) :—*La Turquie, passé et présent*. 2. basım.—Paris, Colin, 1947. 207 s., şekil.—(Collection A. Colin, 213.)
- MELZIG (Herbert) :—*Kamâl Atatürk*. Untergang und Aufstieg der Türkei.—Frankfurt a. M., Societäts-Verlag, [1937]. 304 s.
- TEKİN ALP :—*Le Kémalisme*. Préface d'Edouard HERRIOT. — Paris, Alcan, 1937. VIII-298 s.
- WHITE (Wilh.) :—*The Process of Change in the Ottoman Empire*.—Chicago, Univ. pr., 1937. IX-315 s. Bibliyogr. ss. 289-304.
- SAVANT (Jean) :—*La Turquie d'İsmet İnönü*.—Paris, Sorlot, 1944. 270 s.
+ Tarih kaynakları ve vakanüvislik eserlerinden :
- MORAVCSIK (Gyula) :—*Byzantinoturcica*.—Budapest, Kir. M. Pázmány Péter tudományegyetemi görög filológiai intézet, 1942.—(Magyar-görög tanulmányok, 20-21.)
1 : Die byzantischen Quellen der Geschichte der Türkvölker. 1942. 378 s.
2 : Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen. 1943. 326 s. Elyazması kaynaklar, Bizans grekçesiyle yayım. Grekçe transkripsiyonu ile has isimler indeksi.
- BABINGER (Franz) :—*Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*. Mit einem Anhang : Osmanische Zeitrechnungen, von Joachim Mayr.—Leipzig, Harrassowitz, 1927. 2 cilt, VII-477 s.
XIV. yüzyıl sonlarından 1925'e kadar Osmanlı tarihçileri hakkında 377 künye verilmektedir. Ek olarak, Osmanlı tarih ve takvimlerinin tahvil cetvelleri. Tarih metinlerinin sistematik repertuarı.

- DENY (Jean) :—*Turquie*.—(In : *Histoire et historiens depuis cinquante ans*. 1927. I. cilt, ss. 438-454.)
 + Tarih bibliyografyalarına gelince, bu bölümde Mlle MALCLES, A. M. Mansel'in yukarıda adı geçen eserinden başka, şu eserlerin de künyelerini vermektedir :
- KORAY (Enver) :—*Türkiye tarih yayınları bibliyografyası*, 1729-1950.—Ankara, Millî Eğitim Vekâleti, 1952. XII-548 s.
 İçinde 4123 eserin adı geçer.
- AUBOYNEAU (G.) :—*Essai de bibliographie pour servir à l'histoire de l'Empire ottoman, livres turcs, livres imprimés à Constantinople, livres étrangers à la Turquie, mais pouvant servir à son histoire*. Fasikül 1: Religion, mœurs et coutumes.—Paris, Leroux, 1911. 85 s.
- ROSSI (E.) :—*Gli studi di storia ottomana in Europa ed in Turchia nell'ultimo venticinquennio*, 1900-1925.—(In: *Oriente moderno*, 1926, ss. 443-460.)
- MORAVCSIK (G.) :—*Ungarische Bibliographie der Türkologie und der orientisch-ungarischen Beziehungen 1914-1925*.—(In: *Körösi-Csoma-Archivum*. Zeitsch. für türkische Philol., 1926.)
- ÖZERDİM (Sami Nabi) :—*Ord. Prof. M. Fuad Köprülü bibliyografyası*, 1908-1950.—Ankara, 1951, ss. 159-250.
 Köprülü'nün eserlerinin kronolojik bibliyografyası, 60. doğum yıldönümü dolayısıyla Köprülü'ye armağan edilen "Türk dili ve tarihi hakkında araştırmalar I." adlı eserden ayrı basım.
- MİHOV (Nikola V.) :—*Sources bibliographiques sur l'histoire de la Turquie et de la Bulgarie*.—Sofia, Académie bulgare des Sciences, 1914-1934. 4 cilt.
 I. 1914, 119 s. ; II. 1924, 133 s. ; III. 1928, VII-166 s. ; IV. 1934, XIV-224 s.—Bibliyografyaları muhtevi 1585 kitap ve makale adı.
- MİHOV (N. V.) :—*Bibliographie des articles de périodiques allemands, anglais, français et italiens sur la Turquie et la Bulgarie*.—Sofia, Académie bulgare des Sciences, 1938. XV-687 s.
 1715-1891 yılları arasında yayımlanmış 10.044 makale, bunlardan 4736'sı fransızcadır.
- MİHOV (N. V.) :—*La Population de la Turquie et de la Bulgarie au XVIIIe et au XIXe s. Recherches bibliographiques avec des données statistiques et ethnographiques*.—Sofia, Académie bulgare des Sciences, 1915-1935. 4 cilt. [I.] 1915, XVIII-483 s. ; II. 1924, XIV-382 s. ; III. 1929, XIII-486 s., 4 tablo ; IV. 1935, XIV-557 s.

ÖTÜKEN (Adnan) ve ACAROĞLU (Türker):—*İstanbul Üniversitesi yayımları bibliyografyası*, 1933-1945.—Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1947. 8-446 s.—(Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayımları No. 50. - Kütüphanecilik Kursu çalışmaları No. 2.)

İçinde 616 eserin künyesi vardır.

ACAROĞLU (T.):—*Ankara Üniversitesi yayımları bibliyografyası*, 1926-1953. Şimdiye kadar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayımlarını ihtiva eden 160 s. yayımlanmıştır.

+ Mlle MALCLES eserinin Türk tarihi bölümüne Dergilerle son veriyor.

Anadolu. Revue des études d'archéologie et d'histoire en Turquie. Préhistoire, Antiquité, Byzance. Publ. par l'Inst. français d'archéologie de Stamboul.—Paris, Boccard, 1951—.

Belleleten.—Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1937—.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yıllık araştırmalar dergisi.—İstanbul, Cumhuriyet matbaası, 1940—.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dergisi.—Ankara, 1942—.

***

Mlle L.-N. MALCLES'in eserinin olduğu gibi aksettirmeğe çalıştığımız Türkiye, bilhassa Türk tarihi bölümünde, görüldüğü üzere, birçok boşluklar bulunduğu söylenebilir. Müellif, isteseydi, bu boşlukları değerli birtakım eserlerle doldurabilirdi. Ama o, eserini daha çok fransız kütüphanecileri için hazırladığından, belki de buna pek ihtiyaç duymamış olacak. Eğer, diğer bâzı memleketler için yapıldığı veçhile, Türkiye bölümünün hazırlanması da mütehasıs bir veya birkaç kişiye havale edilmiş olsaydı, bütün bu boşluklar doldurulabilir ve ehemmiyetsiz de olsa, bâzı kusurlar bertaraf edilebilirdi.

Sayın hocamın değerli eseri için söyleyeceklerim burada bitiyor. Bütün eksikleri ve kusurlarına rağmen, -aslına bakılırsa, eksik ve kusurlu olmayan hiçbir bibliyografya da yoktur !- bu eser, tarih uzmanlarının dışında kalan büyük bir kütüphaneciler, bibliyografklar, kitapseverler, bilginler, dokümantalistler, aydınlar topluluğunu ilgilendiren, onların karşılaştıkları çeşitli meselelere cevap verebilen faydalı bir eser olarak kalacak, daha iyisi hazırlanıncaya kadar uzun müddet yaşamağa devam edecektir. Bibliyografya hocamı bu başarısından dolayı kutlamağı zevkli bir ödev sayarım.

